

Με την έκδοση του τόμου «Αρχειονομία. Η πρακτική των Γενικών Αρχείων του Κράτους», οι συντάκτες του έργου σκοπεύουν στην κάλυψη ενός κενού για τα ελληνικά αρχειακά πράγματα. Την κωδικοποίηση δηλαδή των αρχειακών πρακτικών που εφαρμόστηκαν και εφαρμόζονται για την εξυπηρέτηση των νόμων που διέπουν τη συγκέντρωση των αρχείων, τη φύλαξή τους και τη διάθεσή τους στην επιστημονική έρευνα. Των κρατικών ή δημόσιων αρχείων κατά κύριο λόγο αλλά και των ιδιωτικών, αφού μεγάλο μέρος τους φυλάσσεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ) ενώ για το σύνολό τους εποπτεύονται από αυτά.

ISBN 978-960-7236-11-1

37

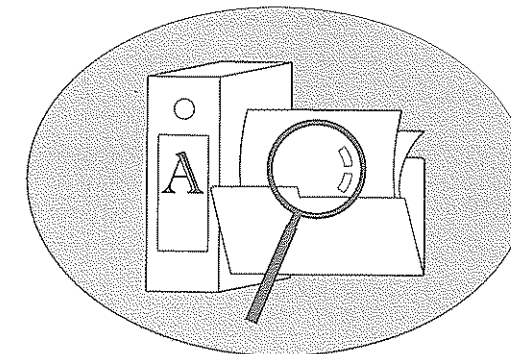

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ • ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑ

ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μαρία Χ. Βακαλοπούλου, Ν. Ε. Καραπιδάκης

επιμέλεια

Αθήνα 2012

Φορείς διάσωσης αρχειακού υλικού
κατά τον 19ο αιώνα και έως την ίδρυση
των Γενικών Αρχείων του Κράτους

Σύντομη επισκόπηση

ΜΑΡΙΕΤΤΑ ΜΙΝΩΤΟΥ

Η κρατική αρχειακή υπηρεσία στην Ελλάδα, όπως είναι γνωστό, συστάθηκε το έτος 1914 επί της πρωθυπουργίας του Ελευθερίου Βενιζέλου, με την επωνυμία Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ).

Η ίδρυση των ΓΑΚ πραγματοποιήθηκε με μεγάλη καθυστέρηση συγκρίνοντας με άλλα κράτη της Ευρώπης, τα οποία είχαν οργανωμένες αρχειακές υπηρεσίες και τα απασχολούσε, ήδη, η προβληματική της ελεύθερης έρευνας στο αρχειακό τους υλικό.¹

Εύλογα προκύπτουν τα ακόλουθα ερωτήματα: πού οφειλόταν η μεγάλη αυτή καθυστέρηση; Τι συνέβαινε στον χώρο των αρχείων στη μακρά χρονική περίοδο από την Τουρκοκρατία και έως το έτος 1914 που ιδρύθηκαν τα ΓΑΚ; Υπήρχαν οργανωμένα αρχεία και σε ποιες περιοχές; Πού συγκεντρωνόταν το αρχειακό υλικό; Ποιοι φορείς και ποιες προσωπικότητες του πνευματικού και πολιτικού χώρου έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στη συγκέντρωση του αρχειακού υλικού την περίοδο αυτή; Ποιοι παράγοντες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο συνετέλεσαν στη σύσταση της κρατικής αρχειακής υπηρεσίας; Ποια η πολιτική του κράτους απέναντι στο σημαντικό αυτό ζήτημα;

Οι ιστορικές συγκυρίες και οι επιπτώσεις τους στο πεδίο των
αρχείων

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453, στα ενετοκρατούμενα, φραγκοκρατούμενα και τουρκοκρατούμενα ελληνικά εδάφη, ως παραγωγοί αρχειακού υλικού εκτός από τις μοναστικές πολιτείες –Άθω, Με-

1. Ελ. Λυκούρη-Λαζάρου, *Τα αρχεία στο νεοελληνικό κράτος έως την ίδρυση των Γενικών Αρχείων (1821-1914)*, Αθήνα, 2019, σελ. 90.

τέωρα— και άλλα γνωστά μοναστήρια και εκκλησίες, αναδεικνύονται και οι αρχές διοίκησης οι οποίες ήταν προσαρμοσμένες στο επιβαλλόμενο από τον κατακτητή σύστημα.

Στις τουρκοκρατούμενες περιοχές η διαχείριση και η προστασία του αρχαικού υλικού ανήκε στους ίδιους τους δημιουργούς του και κατεξοχήν στα μοναστήρια, στην Εκκλησία και στις Κοινότητες. Σκόπιμο είναι να επισημανθεί ότι και οι Ελληνικές Κοινότητες της διασποράς στην Ευρώπη επιδεικνύουν έντονες δραστηριότητες και παράγουν αρχαιακό υλικό με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, το οποίο παρέχει πολύτιμα στοιχεία σχετικά με την προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης (αρχεία των Ελληνικών Κοινοτήτων της Ιταλίας, της Αυστροουγγαρίας, κ.ά.).²

Σε αντίθεση με τον ηπειρωτικό χώρο, στον νησιωτικό, Ιόνιο και Αιγαίο, λειτούργησαν οργανωμένα αρχεία ακολουθώντας τα ευρωπαϊκά ή τα οθωμανικά πρότυπα. Αρχαιακές υπηρεσίες υπήρχαν στο Ιόνιο Κράτος, στη Σαμιακή Πολιτεία και στην Κρητική Πολιτεία και συγκεκριμένα λειτούργησαν τα ακόλουθα Αρχαιοφυλακεία: Ζακύνθου, Ιθάκης, Κερκύρας, Κεφαλληνίας, Κυθήρων, Λευκάδος, Παξών καθώς και το Αρχαιοφυλακείο Σάμου.³

Το Αρχαιοφυλακείο της Κέρκυρας, του οποίου η ίδρυση ανάγεται στο 1443, κατείχε ξεχωριστή θέση στην ομάδα των αρχαιακών αυτών υπηρεσιών και περιέλαβε έγγραφα των χρόνων 1500-1864 (αρχείο Ενετοκρατίας, Γαλλικής κατοχής, αρχεία Ρωσοτούρκων, Ιονίου Κράτους, Συμβολαιογραφικά Αρχεία), τα έγγραφα του αρχείου Εγχωρίου Διαχειρίσεως Κερκύρας, ληξιαρχικά βιβλία, κ.α. Στον ίδιο χώρο ιδρύθηκε το Αρχείο Ιονίου Γερουσίας το 1886, το οποίο περιέλαβε, τα αρχεία της Επτανήσου Πολιτείας (1799-1807), τα αρχεία της Ιονίου Βουλής και της Ιονίου Γερουσίας (1815-1864) κ.ά.⁴ Εκτός από τα οργανωμένα Αρχαιοφυλακεία στην Κέρκυρα διαμορφώθηκε παράλληλα και η ιστορική σχολή των Επτανήσων με κύριο εκπρόσωπο τον Ανδρέα Μουστοξύδη, του οποίου η συμβολή στην καλλιέργεια του ενδιαφέροντος για την ιστορία και την έρευνα στα αρχεία υπήρξε ουσιαστική, όπως αναφέρει ο Σπ. Λάμπρος: *Ευνόητον είναι πως, υπαρχόντων των αρχείων των Ιονίων Νήσων και η Κέρκυρα και η Ζάκυνθος και η Κεφαλληνία έχουν να επιδείξουν από των αρχών ήδη του*

2. Ν. Τωμαδάκης, «Περί αρχείων εν Ελλάδι και της αρχαιακής υπηρεσίας», περ. *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, 11 (1956), σελ. 26.

3. Εισαγωγή, ΒΓΑΚ 10, σελ. 18-19 και Ι. Ψαράς, *Θεωρία και μεθοδολογία της Ιστορίας*, Θεσσαλονίκη, 2001, σελ. 50 και 70-75.

4. Α. Νικίφορου, «L'Archivio di Stato di Corfù : da ieri ad oggi», Μ. Costantini, Α. Νικίφορου (επιμ.), *Levante veneziano. Aspetti di storia delle Isole Ionie al tempo della Serenissima. Quaderni di Cheiron*, 2, 1996, σελ. 223-255. Σπ. Κοκκίνης, *Βιβλιοθήκες και αρχεία στην Ελλάδα. Συμβολή στη μελέτη της ιστορίας του Νέου Ελληνισμού*, Αθήνα 1970, σελ. 83.

*αιώνος ιστοριοδίφας διαλείπτως περί τα πάτρια ασχολούμενους... και ιστορικήν σχολήν, ιδρυτήν της οποίας θα θεωρήσωμεν τον Α. Μουστοξύδη».*⁵

Το Αρχαιοφυλακείο της Ζακύνθου που ιδρύθηκε από τους Βενετούς στις 10 Νοεμβρίου 1559, κατείχε πλουσιότητα και σπάνιθ υλικό· καταστράφηκε το 1953 από τους σεισμούς και την πυρκαγιά που ακολούθησε. Τον επόμενο χρόνο ξανάρχισε να λειτουργεί με πυρήνα τις αρχαιακές συλλογές του Λεωνίδα Ζώη. Μέρος αυτών των συλλογών προερχόταν από το Αρχαιοφυλακείο και τις είχε δανειστεί ο Λεωνίδας Ζώης προς μελέτη.

Στα Αρχαιοφυλακεία Κεφαλληνίας, Λευκάδας, Ιθάκης και Κυθήρων είχε και έχει διασωθεί αρχαιακό υλικό της Ενετοκρατίας όπως νοταριακοί κώδικες και άλλες σημαντικές συλλογές ιστορικών εγγράφων.

Το Αρχαιοφυλακείο της Κεφαλληνίας υπέστη, επίσης, απώλειες από τους σεισμούς του 1953. Για τις καταστροφές που υπέστησαν οι αρχαιακές υπηρεσίες στα Επτάνησα διαφωτιστική είναι η «Εκθεσις περί των εν Κεφαλληνία και Ζακύνθω Βιβλιοθηκών και Αρχείων μετά τους σεισμούς του 1953» του Μ. Μανούσακα.⁶

Η Βενετία ιδιαίτερα έδινε μεγάλη σημασία⁷ στο ζήτημα της διαφύλαξης των αρχείων και λάμβανε ειδική πρόνοια για αυτά. Κατά την παράδοση του Χάνδακα της Κρήτης στους Οθωμανούς (1669) οι Βενετοί, εκφράζοντας την αντίληψή τους για τα ζητήματα της κρατικής οργάνωσης, απαίτησαν και πέτυχαν τη μεταφορά των αρχείων της Κρήτης (Archivio del Duca di Candia) στη Βενετία. Στα Επτάνησα, όπου η εξουσία πέρασε ειρηνικά στα χέρια των Γάλλων μετά την υπογραφή της συνθήκης του Campoformio (1797) τα βενετικά αρχεία παρέμειναν στις πρώην κτήσεις της Γαλινοτάτης Δημοκρατίας.⁸

Το ελληνικό κράτος παρέλαβε τις οργανωμένες αρχαιακές αυτές υπηρεσίες ως Αρχαιοφυλακεία της Επτανήσου όταν τα νησιά περιήλθαν σε αυτό.

Συστηματική, όμως, παραγωγή εγγράφων για το μετέπειτα Ελληνικό Κράτος αρχίζει με την κήρυξη της Επανάστασης του 1821, όταν δημιουργούνται οι πρώτες κρατικές δομές.

5. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 36.

6. Κοκκίνης, ο.π., σελ. 83-84. Βλ. επίσης για τις καταστροφές των αρχείων στα Επτάνησα, Μανούσακα, Μ., «Εκθεσις περί των εν Κεφαλληνία και Ζακύνθω βιβλιοθηκών και Αρχείων μετά τους σεισμούς του 1953», περ. *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, ΙΑ' (1956), σελ. 43-58. Για το Αρχαιοφυλακείο Ζακύνθου βλ. άρθρο του Λεωνίδα Ζώη, *Το Αρχαιοφυλακείον Ζακύνθου*, περ. *Αι Μούσαι*, 1892-1893, τ. 1, αρ. 8, 9, 10, σελ. 102-106.

7. ΒΓΑΚ 10, σελ. 20.

8. Ψαράς, ο.π., σελ. 70-71. Αναλυτική περιγραφική των αρχείων που έχουν διασωθεί στην Κέρκυρα από την περίοδο της Βενετοκρατίας, Νικίφορου, ο.π.

Με την έναρξη του Αγώνα διαμορφώνονται τρεις περιφερειακές αρχές: στη Δυτική Στερεά Ελλάδα η Γερουσία της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα ο Άρειος Πάγος και στην Πελοπόννησο, η Πελοποννησιακή Γερουσία. Με το Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος τα προαναφερθέντα σχήματα δεν καταργούνται αλλά υπόκεινται στις αποφάσεις της Διοικήσεως οριζομένης ως κεντρικό όργανο της κεντρικής διοίκησης.⁹

Ιδρύονται επίσης η Αρχιγραμματεία της Επικρατείας, τα Μινιστέρια και περιφερειακές αρχές προς άσκηση της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής λειτουργίας. Όλα τα συλλογικά όργανα επιβάλλουν την τήρηση αρχείου για το οποίο χρησιμοποιούν ποικίλες ονομασίες όπως Χαρτοφυλάκιον, Χαρτοφύλαξ, και Υπουργήμα Χαρτοφυλακίας. Παράλληλα λέγονται Αρχίβιον, Αρχιβίστας και Αρχιβιοφύλακας όροι που χρησιμοποιούνταν επίσης στα Επτάνησα.¹⁰

Τα αναφερθέντα όργανα παράγουν και εκδίδουν δημόσιες πράξεις, σύμφωνα με τους σκοπούς και τις αρμοδιότητες της ίδρυσης και σύστασής τους. Τα αρχεία αυτά απόκεινται και φυλάσσονται σήμερα, κυρίως στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, στο Τμήμα Αρχείων, Χειρογράφων και Ομοιοτύπων της Εθνικής Βιβλιοθήκης, στο Τμήμα Αρχείων και Χειρογράφων της Βιβλιοθήκης της Βουλής, στο Αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, στο Τμήμα Αρχείων και Χειρογράφων του Μουσείου Μπενάκη.¹¹

Από τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης λαμβάνονται ειδικά νομοθετικά μέτρα που αφορούν στην ασφάλεια των αρχείων που παράγονται, τόσο για να αντιμετωπισθούν τα φαινόμενα διαρροών των εγγράφων, όσο και για να προστατευθεί το αρχειακό υλικό στις έκτακτες συνθήκες πολέμου.

Ενδεικτικά αναφέρεται η απόφαση της 20ής Νοεμβρίου 1821 με την οποία: *ο Άρειος Πάγος υποχρεούται να συστήση αρχείον μέσα εις το οποίον να φυλάττη όλα τα γράμματα, ιδιαίτερα και κοινά ακριβώς, και ούτω να τα παραδίδη σάα εις τους διαδόχους του με κατάλογον, το δε αρχείον να έχη τρία κλειδιά και τρεις κλειδωνιαίς αυτών, τα δε κλειδιά να δίδωνται εις τρία μέλη του Αρείου Πάγου με ψήφους. Ούτως απεφασίσθη.*¹²

Η μεγάλη σημασία που απέδιδαν οι υπεύθυνοι του αρχειακού υλικού διαφαίνεται στην ακόλουθη περιγραφή κατά την επιδρομή του Δράμαλη: μό-

9. ΒΓΑΚ, 10, σελ. 21-42.

10. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 255 και ΒΓΑΚ, ο.π.

11. Μ. Κολυβά, *Αρχειονομία και Φορείς παραγωγής αρχείων. Ιστορική αναδρομή*, Αθήνα, 2008, σελ. 429.

12. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 256.

νος ο Αντιπρόεδρος του Εκτελεστικού είπε τότε καθ' οδόν να πάρουν τα αρχεία της Κυβερνήσεως δια να μη χαθούν και επειδή ένας από τη συνοδεία του είπε οι Έλληνες χάνονται και αυτός αρχεία θέλει, εκείνος απεκρίθη ως χαθούν οι Έλληνες, τα αρχεία να γλυτώσουν...¹³

Κατά την περίοδο 1821-1825 λαμβάνεται πλήθος μέτρων σχετικά με την οργάνωση και τη διατήρηση των κυβερνητικών αρχείων και το 1826 υλοποιούνται σημαντικές ενέργειες που αφορούν στην οργάνωση του κυβερνητικού αρχείου. Στις αρχές Απριλίου διορίζονται ένας Χαρτοφύλακας και ένας Υποχαρτοφύλακας.

Ως Εθνικός Χαρτοφύλαξ υπογράφει ο Δ. Νικολαΐδης ο οποίος αρχικά βρίσκεται στο Ναύπλιο για να ρυθμίσει τα ζητήματα των αρχείων. Τον Σεπτέμβριο ο Χαρτοφύλακας μετακομίζει στην Αίγινα, όπου και συνεχίζει τα αρχείακά του καθήκοντα.¹⁴

Αν και στα χρόνια του Αγώνα, όπως προαναφέρθηκε, τηρούνται αρχεία σε κάθε βαθμίδα της διοίκησης, πολιτικής και στρατιωτικής, ουσιαστικά μέτρα για την αρχειακή οργάνωση θεσπίζονται κατά την περίοδο της διακυβέρνησης του Ιωάννη Καποδίστρια. Συγκεκριμένα, ο Καποδίστριας μετά την εκλογή του ως Κυβερνήτη της Ελληνικής Πολιτείας, μεταφέρει τα αρχεία, το 1829, από την Αίγινα στο Ναύπλιο, έδρα της Κυβέρνησης, υπογραμμίζοντας με την κίνηση αυτή τη σπουδαιότητα και τον συμβολισμό τους. Με διαταγή του τα διάφορα αρχεία της Κυβερνήσεως πλην της επί της Οικονομίας Επιτροπής και του Γενικού Φροντιστηρίου μετέβησαν εξ Αιγίνης εις Ναύπλιον την 20, 21 και 22 Ιουνίου 1829. Την δε 21 Αυγούστου μεταφέρονται και τα αρχεία της Γενικής Γραμματείας.¹⁵

Τα ζητήματα της παιδείας αποτελούν προτεραιότητα της καποδιστριακής πολιτικής και ανάμεσα σε αυτά και η υπό διαμόρφωση αρχειακή πολιτική του κράτους που έχει ως πρότυπο την αντίστοιχη που εφαρμοζόταν στα Επτάνησα. Καθοριστικός ο συμβουλευτικός ρόλος του Ανδρέα Μουστοζύδη.¹⁶

Συγκεκριμένα μέτρα που υιοθετούνται, συντελούν στην καλύτερη οργάνωση της Υπηρεσίας των αρχείων, όπως το *Αδ' Κυβερνητικόν Ψήφισμα* του Σεπτεμβρίου 1829, το οποίο καθορίζει τα καθήκοντα του Αρχαιοφύλακα, ο οποίος είναι ο υπεύθυνος του Αρχαιοφυλακείου. Η κρατική αρχειακή υπηρεσία, παρά τα περιορισμένα οικονομικά, στελεχώνεται την περίοδο αυτή με ικανό αριθμό υπαλλήλων.

13. Λυκούρη-Λαζάρου, σελ. 257.

14. Λυκούρη-αζάρου, σελ. 258.

15. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 261.

16. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 36 και 50-51.

Η κατάσταση αυτή διαφοροποιείται μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια (Ναύπλιο, Σεπτέμβριος 1831).¹⁷

Με την έλευση του βασιλιά Όθωνα καταργείται το Αρχαιοφυλακείο και οι Γραμματείες της Επικρατείας παραλαμβάνουν τα αρχεία που τους ανήκαν. Τα Υπουργεία αναλαμβάνουν την ευθύνη των αρχείων τους και τα οργανώνουν βάσει των νέων βασιλικών διαταγμάτων, των ερμηνευτικών εγκυκλίων και των σχετικών οδηγιών. Μόνο στο Υπουργείο Παιδείας εργάζεται έκτακτος Αρχαιοφύλακας. Το ΒΔ της 3^{ης} (15^{ης}) Απριλίου 1833 «Περί της Υπηρεσίας των Γραμματειών της Επικρατείας» και οι ερμηνευτικές παρατηρήσεις του 1834, αποτελούν τη βάση της οργάνωσης των δημόσιων αρχείων στη χώρα· οι αναλυτικές οδηγίες που αφορούν στην τήρηση των εγγράφων και των υπηρεσιακών βιβλίων αποβαίνουν πολλαπλά χρήσιμες για την ορθολογική αρχειακή οργάνωση. Παρατηρείται όμως ότι η κάθε υπηρεσία υιοθετεί τη δική της πολιτική, η οποία απορρέει και από τις πεποιθήσεις και προτεραιότητες των υπουργών: *Βαθμηδόν όμως έκαστον υπουργείον επενόησεν ίδιον σύστημα εξ ανάγκης και δια πολυχρονίου πείρας παρά των αρμοδίων υπαλλήλων*.¹⁸

Το 1836 αποτελεί έτος σταθμό, δεδομένου ότι οργανώνονται τα αρχεία του Ελεγκτικού Συνεδρίου στα οποία συγκεντρώνονται και διαφυλάσσονται όλα τα υπάρχοντα δημόσια αρχεία. Το Αρχείο του Ελεγκτικού Συνεδρίου οργανώνεται από την περίοδο της διακυβέρνησης του Ιωάννη Καποδίστρια, όταν ιδρύεται ο θεσμός αυτός για τον έλεγχο των δημοσίων δαπανών (βλ. σχετικά με τη σύσταση του, Ψήφισμα της Δ' Εθνικής Συνελεύσεως, 23/9/1829, άρθρο 23).¹⁹ Εκεί συγκεντρώνονται έγγραφα της περιόδου της Επανάστασης και της περιόδου του Καποδίστρια. Ο όγκος του αρχειακού υλικού και οι πολύπλευρες δραστηριότητες του Ελεγκτικού Συνεδρίου καθιστούν αναγκαία την πρόβλεψη για Αρχαιοφύλακα, καθώς και τη συστηματική οργάνωση του Αρχείου. Στον νόμο της 23 Οκτωβρίου 1836, άρθ. 3, προβλέπεται *ο διορισμός αρχαιοφύλακα με ειδική αποστολή τη διαφύλαξη των αρχείων, την τάξη τους και την έκδοση αντιγράφων, τα οποία ζητούνται ή από δημόσιες αρχές ή ιδιώτες, αλλά σε περιπτώσεις ανάγκης της υπηρεσίας να βοηθείται ο αρχαιοφύλακας στο έργο του από τους βοηθούς των γραμματέων και τους γραφείς*.²⁰ Παρά το γεγονός ότι το Αρχείο οργανώνεται με επιτυχία, όπως διαφαίνεται από τις πηγές, δεν λείπουν οι ταλαιπωρίες του αρχειακού

17. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 261-265.

18. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 266.

19. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 277-282.

20. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 278.

υλικού (συχνές μεταστεγάσεις π.χ.) που οδηγούν σε ορισμένες περιπτώσεις σε καταστροφές που προκαλούν έντονες αντιδράσεις.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της δημοσίευσης στις 10/04/1893, δημοπρασίας μεγάλου όγκου αρχειακού υλικού που αφορά στο αρχείο του Αγώνα.²¹ Τελικά, παρά την παρέμβαση της Ιστορικής Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος (ΙΕΕΕ) και του Γ. Βλαχογιάννη σώζεται μικρό μέρος του υλικού. Το Ελεγκτικό Συνέδριο αφήνει μεγάλο τμήμα του αρχείου του στην ΙΕΕΕ και στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, το έτος 1906. Μετά την ίδρυση των ΓΑΚ, τμήματα του αρχείου αυτού καταλήγουν σταδιακά στην κρατική αρχειακή υπηρεσία.

Κατά τη δεκαετία του 1860 λαμβάνονται σημαντικά μέτρα προς την κατεύθυνση της επισήμανσης και της διάσωσης αρχειακού υλικού. Το έτος 1863 το Υπουργείο Παιδείας εξέδωσε σχετική εγκύκλιο προς τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων. Η ενέργεια αυτή ήταν συνέπεια της αίτησης που υπέβαλε επίσημα ο Γερμανός ιστορικός Carl Horf, ο οποίος επισκέφθηκε την Ελλάδα το έτος 1863 και ζήτησε την κρατική αρωγή για την περισυλλογή πηγών προς συγγραφή της ιστορίας των Μέσων Χρόνων. Με την εγκύκλιό του ο υπουργός Δημοσίας Εκπαιδύσεως Ε. Δεληγιώργης ζητούσε από τους εκπαιδευτικούς λειτουργούς να συνδράμουν το έργο του Γερμανού ιστορικού, εντοπίζοντας, αντιγράφοντας και αποστέλλοντας έγγραφα στο Υπουργείο.

Η εγκύκλιος αυτή ενίσχυε το συναίσθημα του εθνικού χρέους για τη διάσωση των πολύτιμων γραπτών τεκμηρίων και στη συνέχεια βοήθησε τη συγγραφή της ιστορίας των Μέσων Χρόνων, εν μέσω του σοβαρού ζητήματος που είχε ανακύψει με τη θεωρία του Ιακώβου Φιλίππου Φαλμεράυερ ο οποίος αμφισβητούσε την αδιάλειπτη συνέχεια της ιστορίας του Ελληνισμού.²²

Το 1865 προγραμματίζονται παλαιολογικές αποστολές για τον εντοπισμό και τη δημοσίευση μεσαιωνικών χειρογράφων και, το 1867, συγκροτείται Επιτροπή στο Υπουργείο Παιδείας με σκοπό την ανεύρεση και συλλογή ανεκδότων χειρογράφων σχετικών με τη μεσαιωνική και νεώτερη ελληνική ιστορία. Με ΒΔ της 5.6.1867 *συνιστάται επιτροπή πενταμελής εν τω Υπουργείω Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως προς ανεύρεσιν και συλλογήν ανεκδότων χειρογράφων, αφορώντων την κατά τον μέσον και νέον αιώνα Ιστορίαν του Ελληνικού Γένους*. Στο Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως 37/23.6.1867, 1, περιγράφεται με σαφήνεια το έργο της Επιτροπής.

21. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 280.

22. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 52.

Το Υπουργείο Παιδείας ιδρύει επίσης ιδιαίτερο Γραφείο, το οποίο αργότερα προσονομάζεται Παλαιογραφικό Καθίδρυμα.²³

Σημαντικό είναι το ΒΔ της 4ης Δεκεμβρίου 1873, που αφορά στην οργάνωση των Αρχείων: αρμοδιότητες Αρχαιοφύλακα που συνάμα αποκαλείται και Βιβλιοφύλακας, πρόβλεψη για Αρχαιοφυλάκειο και Βιβλιοθήκη.

Το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} πραγματοποιούνται επίσης αποστολές κρατικών υπαλλήλων (1874, 1881, 1913-1914) σε μοναστηριακές και άλλες βιβλιοθήκες με σκοπό τον εντοπισμό και τη λήψη μέτρων προστασίας του αρχαιακού υλικού, είτε από τους κατόχους τους, είτε από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος στην Αθήνα.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι οι πρωτεργάτες της Ελληνικής Επανάστασης του '21 μερίμνησαν για τη λήψη διοικητικών και νομοθετικών μέτρων για τη διασφάλιση των ιστορικών αρχείων της χώρας με σκοπό στο μέλλον τη συγγραφή γενικής ή τοπικής ιστορίας και των απομνημονευμάτων τους. Ο διευθυντής των ΓΑΚ Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης (1950-1965) μετά τη μελέτη διαταγών της περιόδου 1821-1832 τις οποίες συνέλεξε από διάφορα αρχεία και τις οποίες είχε εκδώσει η ηγεσία του αγωνιζόμενου έθνους αναφέρει σε σχετικό του κείμενο:

Μετά την ίδρυσιν του ελευθέρου ελληνικού κράτους εσημειώθη ουσιώδης βελτίωσις εις το κεφάλαιον της προστασίας των χειρογράφων... ελήφθησαν κατά καιρούς νομοθετικά και διοικητικά μέτρα δια των οποίων εξησφαλίζοντο κατά το μάλλον ή ήττον τα χειρόγραφα και τα ιστορικά αρχεία της χώρας.²⁴

Κατά τον 19^ο αιώνα το ελληνικό κράτος δεν εφάρμοσε μια συγκεκριμένη και σταθερή αρχαιακή πολιτική, αλλά αντιμετώπιζε, κυρίως με εγκυκλίους, τα σοβαρά ζητήματα των αρχείων. Περιστασιακά γεγονότα προκαλούν το σχεδιασμό μιας βραχυπρόθεσμης πολιτικής χωρίς συνέχεια και ορατά αποτελέσματα, αφού αυτή διακόπτεται με τις εναλλαγές των προσώπων στην πολιτική εξουσία.

Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα η κατάσταση που επικρατεί προβληματίζει την επιστημονική και πολιτική κοινότητα, όπως αποτυπώνεται στη συζήτηση που διεξάγεται στη Βουλή την 7/6/1903.

Εκεί όμως που το ελληνικό κράτος καθυστερεί, νομικά και φυσικά πρόσωπα παίρνουν πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση της περισυλλογής του αρχαιακού υλικού και της σύστασης κρατικής αρχαιακής υπηρεσίας.²⁵

23. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 50-52.

24. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 49.

25. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 63-81.

Το κενό της απουσίας κεντρικού θεσμού για τα αρχεία δημιουργεί μια γενικότερη σύγχυση σχετικά με το ποιοι φορείς δικαιούνται να συγκεντρώνουν το αρχαιακό υλικό.

Η Εθνική Βιβλιοθήκη, ως ο κατεξοχήν κεντρικός δημόσιος φορέας με συναφείς στόχους, αποκτά και νομική κάλυψη με το Βασιλικό Διάταγμα του 1834, όπως προαναφέρθηκε, και εντείνει την πολιτική της στην περισυλλογή αρχαιακού υλικού. Εκτός του υλικού μοναστηριακών και σχολικών βιβλιοθηκών που εντοπίζονται από κρατικές αποστολές, δέχεται δωρεές αρχαιακού υλικού τόσο από ιδιώτες της ελληνικής επικράτειας, όσο και της διασποράς. Το 1896 ιδρύει το «Ιστορικό Αρχείο» όπου και κατατάσσονται ιστορικά έγγραφα από την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερα με αποτέλεσμα ο Έφορος της Εθνικής Βιβλιοθήκης να δηλώνει με υπερηφάνεια ότι: *το Ιστορικόν Αρχείον απέβη το μοναδικόν και σημαντικώτερον αποταμιευτήριον εγγράφων ιστορικής ύλης.*

Αποτέλεσμα των συστηματικών αυτών ενεργειών είναι η συγκέντρωση στην Εθνική Βιβλιοθήκη πλούσιου αρχαιακού υλικού σε μια συλλογή 4500 χειρόγραφων κωδίκων, περγαμηνών και χαρτών, που χρονολογούνται από τον Θ' έως τον Ιθ' αι., δηλαδή ιστορημένα ελιθάρια, παλίμψηστοι κώδικες, χειρόγραφα βυζαντινής μουσικής, καθώς και ξενόγλωσσοι χειρόγραφοι κώδικες (λατινικοί, ιταλικοί, αραβικοί). Στις συλλογές της ανήκουν επίσης ποικίλες κατηγορίες ιστορικών εγγράφων όπως χρυσόβουλλα, πατριαρχικά σιγίλλια, δικαιοπρακτικά έγγραφα της εποχής της Τουρκοκρατίας, μέρος του αρχείου των Αριστείων των Αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 που αποτελείται από 25000 φακέλους και 100000 έγγραφα, διάφορα αρχεία προσωπικοτήτων, αρχεία Ελληνικών Κοινοτήτων του εξωτερικού, καθώς και το αρχείο του Φιλελληνικού Κομιτάτου του Λονδίνου, κ.α.²⁶

Η ΙΕΕΕ, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, που ιδρύθηκε τον Μάιο του 1882, μισό περίπου αιώνα μετά τη δημιουργία του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, έθεσε ως σκοπό της: *Την περισυναγωγήν ιστορικής και εθνολογικής ύλης και αντικειμένων συντελούντων εις διαφώτισιν της μέσης και νεωτέρας ιστορίας και φιλολογίας, του βίου της γλώσσας του ελληνικού λαού και σύστασιν Μουσείου και Αρχείου περιλαμβάνοντα τα τοιαύτα μνημεία του εθνικού βίου».*²⁷

26. Θησαυροί της Εθνικής Βιβλιοθήκης, Κατάλογος Έκθεσης, Αθήνα: Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος 1999, σελ. 49-53 και Τωμαδάκης, ο.π., σελ. 1-42.

27. Πρακτικά της Α' Συνόδου των εταίρων της ΙΕΕΕ, 17.5.1882.

Από τη σύστασή της έκανε κύρια αποστολή της την ανεύρεση, διάσωση, οργάνωση και προβολή του αρχαιακού υλικού. Οι στόχοι της διαδόθηκαν ταχύτατα και έτυχαν πανελληνίας αποδοχής. Οι εταίροι της, επιφανείς εκπρόσωποι των Γραμμάτων, της Επιστήμης και της Τέχνης και τα αντεπιστέλλοντα μέλη της, διακεκριμένοι επιστήμονες του εξωτερικού, συμβάλλουν στην πραγματοποίηση των σκοπών της. Η πρώτη επίσημη δημόσια πανελλήνια παρουσία της Εταιρείας έγινε την 25^η Μαρτίου του 1884 σε αίθουσα του Πολυτεχνείου, για την παραχώρηση της οποίας ενδιαφέρθηκε προσωπικά ο τότε πρωθυπουργός Χαρίλαος Τρικούπης, με την Έκθεση Μνημείων του Ιερού Αγώνος που οργάνωσε μαζί με τον φιλολογικό σύλλογο «Παρνασσός». Στο νεοσυσταθέν Αρχείο κατατέθηκαν σημαντικά έγγραφα, όπως καταγράφεται στην έκθεση πεπραγμένων του Εφόρου του Αρχείου Γ. Κρέμου το 1885, όπου γίνεται αναφορά στα πρώτα 2119 έγγραφα: *ποικιλώτατα και αξιολογώτατα είναι τα δωρηθέντα έγγραφα, τα πλείστα σπουδαίως διαφωτίζοντα την ιστορίαν του ιερού αγώνος ένα δε και την της Τουρκοκρατίας, εν γένει δ' αποτελούντα την βάση σπουδαίου εν τω μέλλοντι αρχείου.*²⁸

Στο νεοσυσταθέν Αρχείο της συγκεντρώνονται δημόσια και ιδιωτικά έγγραφα με απώτερο σκοπό την προώθηση της ιστορικής έρευνας και τη δημοσίευσή τους, όταν θα το επέτρεπαν τα οικονομικά της Εταιρείας.

Παράλληλα, η ΙΕΕΕ δημιούργησε Βιβλιοθήκη με εκδόσεις που κάλυπταν τη χρονική περίοδο, στην οποία αναφέρονταν τα ιστορικά έγγραφα. Έτσι οι αρχαιακές συλλογές της συνοδεύονται και με όλη τη σχετική ιστορική τεκμηρίωση. Η τεκμηρίωση επιτυγχάνεται και με τη σύγχρονη σύσταση του Μουσείου της στο οποίο κατατίθενται - συνήθως με δωρεές - παντοειδή ιστορικά κειμήλια. Το Μουσείο της άρχισε να λειτουργεί το 1884, όπως ακριβώς το είχαν οραματισθεί οι ιδρυτές της, δηλαδή ως κάτοπτρο της ελληνικής ιστορίας στην ευρύτερη έννοιά της. Το 1883 η ΙΕΕΕ άρχισε να εκδίδει και επιστημονικό περιοδικό έντυπο το *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας*, στο οποίο δημοσιεύονται πολύ αξιόλογες μελέτες που αναφέρονται στην ιστορία των μεσαιωνικών και νεωτέρων χρόνων καθώς και στην ελληνική λαϊκή παράδοση.

Στους ιδρυτές και τους πρώτους συνεργάτες της, καθώς και στα μέλη της συμπεριλαμβάνονται διακεκριμένοι επιστήμονες και φιλόστορες όπως ο Τ. Φιλήμων, ο Σπ. Λάμπρος, ο Κ. Παπαρηγόπουλος, ο Νικ. Μοσχοβάκης, ο Νικ. Πολίτης —στον οποίο αποδίδεται και η ιδέα της ίδρυσης της Εταιρείας— ο Κ. Σά-

28. *Δελτίον της ΙΕΕΕ*, Β', τχ. 6, Οκτώβριος 1885, σελ. 261.

θας, ο Αντ. Μηλιαράκης, ο Γ. Κρέμος, ο Μπ. Άνιννος, ο Θεμ. Φιλαδελφεύς, ο Ιπ. Καραβίας, ο Σπ. Δε Βιάζης, κ.ά.²⁹

Ο πρώτος της πρόεδρος Τιμολέων Φιλήμων σε ομιλία του το 1882 ανακοινώνει την προσπάθεια που καταβάλλει η Εταιρεία προς περισυλλογή όλων των μνημείων του ελληνικού βίου καλύπτοντας*το κενό της απουσίας ακόμη ειδικού ιδρύματος. Οι Έλληνες όλων των περιοχών ανταποκρίνονται με ενθουσιασμό στις εκκλήσεις των οργανωτών της έκθεσης κειμηλίων του Ιερού Αγώνα κατά την 25 Μαρτίου 1884 στο Πολυτεχνείο. Οι προσφορές των ιδιωτών είναι τόσες πολλές, ώστε μόνο από τα χειρόγραφα που στάλθηκαν *ηδύνατο να αποτελεσθή ανεξάρτητος έκθεσις.*³⁰ Το γεγονός αυτό αποδεικνύει την αρχαιακή συνείδηση της ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα.

Στο Αρχείο της ΙΕΕΕ κατατίθενται και έγγραφα κρατικών υπηρεσιών. Αγνοούμενα έγγραφα της μητροπόλεως Αθηνών, τα οποία το 1883 ανακαλύπτονται τυχαία σε ερμάριο του Υπουργείου Εκπαιδευσεως και Εκκλησιαστικών, μετά την εισήγηση του Σπ. Λάμπρου και την έγκριση του Υπουργού, κατατίθενται στο Αρχείο της Εταιρείας. Την επόμενη δεκαετία μετά από συντονισμένες ενέργειες των μελών της διοικήσεως της Εταιρείας παραδίδονται στο Αρχείο της ιστορικά έγγραφα της Επανάστασεως τα οποία ήταν κατατεθειμένα, έως τότε, στο Ελεγκτικό Συνέδριο.

Η ΙΕΕΕ επιδιώκοντας να παίξει καθοριστικό ρόλο στην οργάνωση και διατήρηση του αρχαιακού ιστού της χώρας υποβάλλει εμπεριστατωμένο υπόμνημα στην κυβέρνηση στο οποίο προτείνει την πολιτική που θα πρέπει να υιοθετηθεί στον τομέα των εκκαθαρίσεων, ώστε να μην καταστρέφεται αρχαιακό υλικό των υπουργείων και δημόσιων φορέων που δεν είναι χρηστικό, αλλά να παραδίδεται σε χώρους ασφαλούς φύλαξης, δηλ. στο Αρχείο της Εταιρείας. Το υπόμνημα αυτό παρουσιάζει τις επιστημονικές γνώσεις των ιστορικών της ΙΕΕΕ που παρακολουθούν τις διεθνείς πρακτικές και παράλληλα υπογραμμίζει την ευσυνειδησία που χαρακτηρίζει το επιτελείο αυτό σχετικά με την τύχη της ελληνικής αρχαιακής κληρονομιάς.

Η κυβέρνηση ούτε απορρίπτει, ούτε εγκρίνει το υπόμνημα με τα προτεινόμενα μέτρα. Αλλά η ΙΕΕΕ εμμένει στην υποστήριξη και στην ορθότητα του αιτήματος. Επαναφέρει αυτό προς συζήτηση σε αλληπάλληλες συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου της και δημοσιεύει στο *Δελτίο* της τα επιχειρήματα που υποστηρίζει.³¹

29. Σχετικά με το ιστορικό των χρόνων της δράσης της ΙΕΕΕ, βλ. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, *Τεκμήρια Ιστορίας, Μονογραφίες*, τεύχος Α', Αθήνα: ΙΕΕΕ, 2010, σελ. 11-24.

30. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 69.

31. Για τον ρόλο της ΙΕΕΕ βλ. σχετικά Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 69-78.

Η ευρύτερη επιστημονική κοινότητα ευαισθητοποιείται ως προς το ζήτημα της ανεξέλεγκτης καταστροφής εγγράφων και αρχίζει να καθιερώνεται η αντίληψη της παράδοσης του μη ενεργού αρχειακού υλικού σε οργανωμένο ιστορικό αρχείο του κράτους. Επειδή δε κρατικό ιστορικό αρχείο δεν υφίσταται, οι ιθύνοντες της Εταιρείας ευελπιστούν ότι με συναίνεση της κυβέρνησης οι παλαιοί φάκελοι εγγράφων των Υπουργείων θα αποστέλλονται στο Αρχείο της Εταιρείας, στο οποίο άλλωστε προσφέρουν εθελοντικά τις υπηρεσίες τους και διακεκριμένοι επιστήμονες συγκροτώντας αληθινό επιτελείο ειδικών, πρωτοποριακό για ίδρυμα.

Η Εταιρεία αποκτά ολοένα και μεγαλύτερο κύρος και επιβάλλεται στη συνείδηση του κοινού και των κρατικών οργάνων ως ο καταλληλότερος φορέας για την περισυλλογή της γραπτής εθνικής κληρονομιάς. Το Ιστορικό Αρχείο της ΙΕΕΕ γίνεται φυτώριο εθελοντών ιστοριοδιφών, φιλιστόρων και φοιτητών που καθοδηγούνται από τον καθηγητή της ιστορίας και παλαιογραφίας στο πανεπιστήμιο Σπ. Λάμπρο.

Η εναρμόνιση περιεχομένου και σκοπού του Αρχείου, της Βιβλιοθήκης και του Μουσείου στην Εταιρεία είναι, καθόσον αφορά την Ελλάδα, πρωτοποριακή.

Συμπερασματικά, η Εθνική Βιβλιοθήκη και η ΙΕΕΕ κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα καταβάλλουν συστηματικές προσπάθειες να καλύψουν το κενό της απουσίας κρατικού αρχειακού φορέα. Επιδίδονται σε έναν αγώνα δρόμου για την περισυλλογή αρχειακού υλικού, η κάθε μία με τη δική της πολιτική, και καταφέρνουν να περισώσουν μεγάλο όγκο αρχειακού υλικού, να το προβάλλουν κατά περίπτωση και κυρίως να ετοιμάσουν το έδαφος για τη δημιουργία, έστω και καθυστερημένα, του φορέα που σε εθνικό επίπεδο θα αναλάβει αυτό το ρόλο.

Παράλληλα, πρέπει να αναφερθούμε και στις σημαντικές υπηρεσίες που προσέφερε η Βουλή των Ελλήνων προς αυτή την κατεύθυνση κατά την προαναφερθείσα περίοδο. Στοιχεία του αρχείου της Βουλής επισημαίνονται από το πρώτο έτος της Ελληνικής Επανάστασης. Στην αλληλογραφία που διασώζεται, διαφαίνεται έντονη η φροντίδα της διατήρησης των εγγράφων του Βουλευτικού Σώματος και της σύστασης Αρχείου. Το Βουλευτικό Σώμα πασχίζει για την εγκατάστασή του σε ιδιόκτητο κτίριο και απευθύνεται εγγράφως στο Εκτελεστικό Σώμα. Την 28 Ιανουαρίου 1825 επανέρχεται στο αίτημά του. Επίσης επισημαίνει τη χρησιμότητα ενός υπευθύνου υπαλλήλου για το Αρχείο. Σύμφωνα με τα πρακτικά της εν Τροιζήνι Γ' των Ελλήνων Εθνικής Συνελεύσεως κατά την Μ' συνεδρίαση της 4^{ης} Μαΐου 1827:

«ιη) Επροβλήθη να διορισθούν από την Βουλήν τρεις Αρχιβιβλιοφύλακες μεταξύ των μελών ταύτης δια να παραλάβουν τα αρχεία και να τα φυλάττουν κατά τας οδηγίας όπου θα λάβουν από την ιδίαν. Ενεκρίθη.³²

Μετά το ψήφισμα ΝΗ/18 Ιανουαρίου 1828 του Κώδικος των Νόμων και την ψήφιση της ιδρύσεως του Πανελληνίου η Βουλή των Ελλήνων αυτοδιαλύεται, το δε αρχείο της παραδίδεται στους αντιπροσώπους του Πανελληνίου την 30/1/1828. Στον κατάλογο παράδοσης τα έγγραφα είναι ταξινομημένα χρονολογικά.

Επίσης κατά την καποδιστριακή περίοδο το αρχείο της παλαιότερης Βουλής φυλάσσεται στο Αρχαιοφυλακείο της Κυβερνήσεως μαζί με το παραγόμενο εν τω μεταξύ γραπτό υλικό. Αλλά μετά το διάταγμα της αντιβασιλείας της 3/15 Απριλίου 1833, όσα έγγραφα δεν επιστρέφουν στους αντίστοιχους φορείς παραδίδονται στο Ελεγκτικό Συνέδριο.

Κατά συνέπεια εφόσον δεν υπάρχει Βουλή για την παραλαβή του παλαιού αρχείου καθίσταται αρμόδιο, όπως και για άλλα αζήτητα, το Ελεγκτικό Συνέδριο.³³

Με επιστολή του ο Πανούτσος Νοταράς (23/11/1843) καθιστά γνωστό στο Προεδρείο της Εθνοσυνελεύσεως των Αθηνών ότι μετά το τέλος της εν Προνοία Εθνοσυνελεύσεως της 10/8/1832 ως πρόεδρος συναποκομίζει τα πρακτικά και όλα τα άλλα έγγραφα προς διαφύλαξη, επειδή κατά το χρονικό διάστημα 1832-1843 δεν υφίσταται αρμόδιο κρατικό όργανο και εκφράζει την επιθυμία επιστροφής τους στη νέα Εθνοσυνέλευση.³⁴

Μετά τη συνταγματική μεταβολή και τις εκλογές του 1844 η Βουλή αναπτύσσει πολλαπλές δραστηριότητες σχετικές με το Αρχείο. Στον κανονισμό της, στο άρθρο 98 θεσμοθετεί τη θέση έκτακτου Αρχαιοφύλακα - Βιβλιοφύλακα:

Στις 5/3/1846 ο Γεώργιος Τερτσέτης εκλέχτηκε ως Αρχαιοφύλακας και Βιβλιοφύλακας της Βουλής των Ελλήνων. Ο Τερτσέτης θέτει σε προτεραιότητα την οργάνωση του Αρχείου. Σε εισήγησή του με την οποία συμφωνεί και ο έφορος της Βουλής, ο Πρόεδρος προτείνει και η Βουλή εγκρίνει την 7 Μαρτίου 1846 ότι: *Τα πρακτικά και λοιπά έγγραφα των κατά καιρούς Εθνοσυνελεύσεων και των Βουλών, ως και του Πανελληνίου, της Γερουσίας, του Συμβουλίου της Επικρατείας και τα της εν Αθήναις Εθνικής Συνελεύσεως της Τρίτης*

32. Λυκούρη-Λαζάρου, Ελένη, ο.π., σελ. 297-307.

33. Στο ίδιο.

34. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 298.

*Σεπτεμβρίου ανήκουσιν εις το Αρχεῖον της Βουλῆς και πρέπει να ανατεθῶσιν εν τάξει εν αὐτῷ».*³⁵

Την 31/10/1846 ο πρόεδρος της Βουλῆς Ρήγας Παλαμῆδης σε ἐκθεσὶ του αναφέρει τις ἐνέργειες για την ἀπόκτηση των ἀρχείων της Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας τα οποία σταδιακὰ συγκεντρώνονται στο Ἀρχεῖο της Βουλῆς. Ἐπισημαίνεται σ' αὐτὴν την ἐκθεση ὅτι λείπουν σημαντικὰ τεκμήρια των «ἐθνικῶν» ἀρχείων, ὅπως τα πρωτότυπα πρακτικὰ και συντάγματα των Ἐθνικῶν Συνελεύσεων.

Το προεδρεῖο της Βουλῆς ἀναζητεῖ ἐπίμονα τα πρωτότυπα κείμενα των Συνταγμάτων και ἀπευθύνεται στο Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν. Αὐτὸ παραπέμπει στο Ἐλεγκτικὸ Συνέδριο το οποίο με τη σειρά του βεβαιώνει ὅτι δεν υπάρχουν. Ἡ Βουλὴ συνεχίζει τις προσπάθειες της για τον ἐντοπισμὸ τους.³⁶

Ἐξάλλου ἡ μέριμνα για τη συγκέντρωση των «ἐθνικῶν» ἀρχείων στο Ἀρχεῖο της Βουλῆς ἀπὸ τα διάφορα Ὑπουργεῖα προβάλλεται στον ἡμερήσιο τύπο και καταχωρίζεται στα πρακτικὰ της Βουλῆς του ἔτους 1847:

*Ἐγγραφα υπάρχουνι παρερριμμένα σποράδην εν τοις ἀρχείοις διαφόρων Ὑπουργείων, επειδὴ δ' ἀπεφασίσθη ἄλλοτε ὑπὸ της Βουλῆς, ἵνα παρ' αὐτῆ συγκεντρωθῶσιν, ἐζητήθησαν ὑπὸ των ἀρμοδίων Ὑπουργείων, ἀπηντήθη δ' ὅτι δεν εὐρέθησαν. Ὅτι εν τούτοις και το πρωτότυπον του πρώτου Συντάγματος και τα πρακτικὰ της πρώτης Συνελεύσεως υπάρχουνι εντός σάκκου ... εις χείρας του Κ.Χ.Σ. Δεληγιάννη ἐζητήθησαν δε ταῦτα ὑπὸ του Προέδρου ουδεμία δε ἐγένετο ἐτι ἀπάντησις.*³⁷

Παράλληλα γίνονται και ἐνέργειες για ἐξεύρεση καταλληλότερου χώρου, ὥστε να οργανωθεῖ καλύτερα το ἀρχεῖο. Ἡ πυρκαγιὰ του 1854 που ἀποτέφρωσε το οἶκμα της Βουλῆς και της Γερουσίας, ἀπειλήσε το Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο και τη Βιβλιοθήκη, ἀλλὰ τελικὰ σώθηκε σημαντικό μέρος του υλικού.

Ἀκολούθησε ἡ πρόταση του Γ. Τερτσέτη για την ἐκδοση των ἀρχείων της Παλιγγενεσίας. Στα διαβήματά του ἐνδίδει ο πρόεδρος της Βουλῆς Ἀλ. Κουμουνδούρος. Παρόμοιες προειδοποιήσεις και ἐκκλήσεις ἐπαναλαμβάνουν οἱ βουλευτὲς ἕως την 7/12/1855.³⁸

Τις ἀπηχήσεις αὐτῶν των ἐκκλήσεων και προειδοποιήσεων μεταφέρει ο Γ. Τερτσέτης στον Πρόεδρο της Βουλῆς, ο οποίος καλεῖ τον διευθυντὴ τυπογραφίας Φιλαδελφέα για να συζητήσουν σχετικὰ με την ἐκδοση των ἐν λόγω ἀρχείων. Ἐπειτα ο Πρόεδρος συγκροτεῖ Ἐπιτροπὴ που ἐπιφορτίζεται

35. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 299.

36. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 299.

37. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 300.

38. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 301.

με την περισυλλογὴ των ἐγγράφων και τη διαλογὴ ἐκείνων, που κρίνονται ἀξια για δημοσίευση. Ἡ Ἐπιτροπὴ εἶναι ἐτοιμη τον Ἰανουάριο του 1856 και με πρόεδρο τον ἐμπειρο Ρήγα Παλαμῆδη διατυπώνει τις ἀρχές της εργασίας της και κυρίως της ἐπιλογῆς του ἀρχεῖου υλικού. Μετά ἀπὸ ἐξάμηνη περίπου εργασία ἡ Ἐπιτροπὴ υποβάλλει στον πρόεδρο τῆς Βουλῆς τα πορίσματά της κατὰ τα οποία κυρίως ἐπιβάλλεται: α) τα «ἐθνικὰ» ἀρχεῖα να τυπωθοῦν κατὰ χρονολογικὴ τάξη β) ἐγγραφα ἀναφερόμενα στην ἐθνικὴ ἐπανάσταση και σωζόμενα στο Ἐλεγκτικὸ Συνέδριο, σε διάφορες ἄλλες δημόσιες υπηρεσίες, σε μονές ἢ σε ἀρχεῖα ἰδιωτῶν, να ἀναζητηθοῦν με κάθε δυνατό μέσο.

Ἀρκετοὶ ἰδιῶτες ἀνταποκρίνονται και ἀποστέλλουν στην Ἐπιτροπὴ ἐγγραφα, ἀπὸ τα οποία μερικὰ κρίνονται δημοσιεύσιμα. Με παραγγελία του Προέδρου της Βουλῆς ο Ἀρχειοφύλακας δημοσιεύει τα ονόματα ἰδιωτῶν που ἐσπευσαν να προσφέρουν ἀρχεῖο υλικὸ στην ἐφημερίδα «Ἀθηνά» της 15 Μαρτίου 1865. Μολονότι ἡ δημοσιότητα ἐνέχει χαρακτῆρα ευχαριστιῶν, ἐπενεργεῖ και ὡς ἰσχυρὸ κίνητρο μιμήσεως. Πράγματι ἀρχίζουν να γίνονται προς τη Βουλὴ δωρεές μεμονωμένων ἐγγράφων, συλλογῶν κωδίκων και ολόκληρων ἰδιωτικῶν ἀρχείων.

Ἔτσι το ἀρχεῖο της Βουλῆς που δημιουργεῖται ὡς ἀρχεῖο νομοθετικῶν σωμάτων και διατηρεῖ τη συνέχεια της νομοθετικῆς και συντακτικῆς εργασίας των βουλευτῶν στην ἀναγεννώμενη Ἑλλάδα, ἀποβαίνει μια υπηρεσία συγκροτημένη που κερδίζει την ἐμπιστοσύνη της πολιτείας και του ἐλληνικοῦ κοινού. Γίνεται δε πόλος ἐλξης δωρεῶν. Το Ἀρχειοφυλακεῖο της Βουλῆς πλουτίζεται με υλικὸ πέραν ἐκείνου που προβλέπεται ἀπὸ τον σκοπὸ του Ἰδρύματος, ἀλλὰ πολῦτιμο για τη συγγραφή της ἐλληνικῆς ἱστορίας. Σύμφωνα με τον Σπ. Λάμπρο: *Ἡ Βιβλιοθήκη της Βουλῆς το πρώτον, ἡ Ἱστορικὴ και Ἐθνολογικὴ Ἐταιρεία ἔπειτα και τελευταία ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη μετὰ ζήλου ἔστρεψαν την προσοχὴν εις την περισυλλογὴν ἐγγράφων της Τουρκοκρατίας, της Ἐπαναστάσεως και των κατόπιν χρόνων».*³⁹

Ἐνῶ το ἀρχεῖο της Βουλῆς ἀνέρχεται σταθερὰ στη συνείδηση και την ἐκτίμηση των Ἑλλήνων, πεθαίνει ο Γ. Τερτσέτης το 1874 και ἡ Βουλὴ καταργεῖ τη θέση Ἀρχειοφύλακα - Βιβλιοφύλακα με ἀμεση συνέπεια την υποβάθμιση των υπηρεσιῶν του Ἀρχείου.

Το 1875 ἐπιχειροῦνται σημαντικὲς ρυθμίσεις για το Ἀρχεῖο και τη Βιβλιοθήκη της Βουλῆς που συμπίπτουν με τη μεταφορὰ της Βουλῆς στο νέο Βουλευτήριο ὅπου ἐγκαθίστανται ὅλες οἱ υπηρεσίες. Το Ἀρχεῖο και ἡ Βιβλιοθήκη συστεγάζονται σε μια αἴθουσα και οἱ ἀρμοδιότητες του Ἀρχειοφύλακα - Βι-

39. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 302.

βλιοφύλακα περιέρχονται στον Έφορο της Βουλής, ο οποίος με τον νέο καθορισμό των καθηκόντων του «είναι ο ανώτατος επόπτης του Βουλευτηρίου και των παραρτημάτων αυτού, ιδία δε της Βιβλιοθήκης και των Αρχείων». Για τη θέση του εφόρου η Βουλή ψηφίζει την εκλογή του Τιμ. Φιλήμονα.

Ο Φιλήμων επιτελεί σημαντικό έργο στην Βιβλιοθήκη. Η δράση του αυτή έχει αντίκτυπο και στο Αρχείο. Με την αλματώδη ανάπτυξη της Βιβλιοθήκης υποβιβάζεται το Αρχείο και από ομόλογό της μετατρέπεται σε τμήμα της και, σύμφωνα με μαρτυρία του Γ. Βλαχογιάννη, αρχειακό υλικό εκποιείται.⁴⁰

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο Σπ. Λάμπρος αναλαμβάνει τη σύνταξη και έκδοση του καταλόγου των χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης της Βουλής.

Τα πρόσωπα που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο

Όπως προαναφέρθηκε, πληθώρα ιστορικών και διανοουμένων είχαν προτάξει τον 19^ο αιώνα και κυρίως κατά το τελευταίο τέταρτο του την περιουλογή αρχειακού υλικού ως ύψιστο καθήκον και πρωταρχικό τους στόχο.

Ορισμένα όμως από τα πρόσωπα αυτά ξεχώρισαν γιατί έπαιξαν καθοριστικό ρόλο πρωτοστατώντας με τις ενέργειες τους προς την κατεύθυνση της σύστασης κρατικού αρχειακού φορέα προκαλώντας την υιοθέτηση μέτρων για τη διάσωση της προγενέστερης αρχειακής κληρονομιάς. Παράλληλα, καλλιέργησαν συστηματικά το έδαφος στον πολιτικό χώρο για να χαραχθεί η αναγκαία αρχειακή πολιτική και να οργανωθεί σε σταθερή βάση η συγκέντρωση και η διαχείριση των ενεργών αρχείων που παράγει η δημόσια διοίκηση σε ένα κεντρικό θεσμικό όργανο που θα συσταθεί για το σκοπό αυτό.

Τα βασικά τους κίνητρα είναι η πρόσβαση στις γραπτές πηγές για τις ανάγκες της ιστορικής έρευνας και η συνειδητοποίηση της άμεσης λήψης μέτρων για να διασωθεί η αρχειακή κληρονομιά, καθώς και να αντιμετωπισθεί η θεωρίας του Φαλμεράνερ.

Ως γνωστόν, κατά τον 19^ο αιώνα ανθίζει στην Ευρώπη η ιστορική έρευνα, η οποία προσβλέπει στην εγκατάλειψη της μυθολογικής αντίληψης της ιστορίας και [στον] προσανατολισμό προς μία ιστορία πιο επιστημονική δηλ. μιας ιστορίας πιο κοντά στα γεγονότα και πιο απομακρυσμένης από την προπαγάνδα και τις ιδεολογίες.⁴¹

40. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 302.

41. Γ. Κουκουλές, *Για μια ιστορία του Ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος*, Αθήνα, 1983, σελ. 34.

Προς αυτή την κατεύθυνση Έλληνες και ξένοι ιστοριοδίφες αναζήτησαν αρχειακό υλικό για να συγγράψουν την ιστορία του Μεσαίωνα, του Ελληνικού Αγώνα και των μετέπειτα χρόνων.

Οι ξένοι ιστοριοδίφες οι οποίοι είχαν επισκεφθεί την Ελλάδα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας καθώς και οι περιηγητές, οι οποίοι με τις μνημειώδεις εικονογραφημένες εκδόσεις τους στις οποίες δημοσίευαν πολλές φορές και αρχειακό υλικό, δεν τροφοδοτούσαν μόνο το πνεύμα αρχαιολατρείας που επικρατούσε στην Ευρώπη αλλά δημιουργούσαν και έντονες συμπάθειες προς τους Έλληνες με αποτέλεσμα κατά τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας να εκδηλωθεί το αταξικό κίνημα του Φιλελληνισμού (ίδρυση κομιτάτων, έρανοι υπέρ των Ελλήνων, κλπ).

Στην πρώτη γενιά Ελλήνων ιστορικών με μεγάλη συμβολή στις σωστικές ενέργειες του μεταβυζαντινού και προεπαναστατικού αρχειακού υλικού πρωταρχική θέση κατέχει ο Ανδρέας Μουστοξύδης. Η αναφορά του στον Γραμματέα των Εκκλησιαστικών 24.11.1829 *Περί συλλογής των παλαιών αντιγράφων και μεμβρανών από τα μοναστήρια* είναι η αφορμή για την έκδοση της εγκυκλίου 247 της 2 Δεκεμβρίου 1829 από τον κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια με την οποία ανατίθεται στους Εκτάκτους Επιτρόπους και προσωρινούς Διοικητές ή στους αστυνόμους των περιφερειών τους η αναζήτηση χειρογράφων και παλαιών βιβλίων στα μοναστήρια, στις παλαιές εκκλησίες, σε ιδιώτες, καθώς και η αγορά αυτών, όταν και όπου είναι ανάγκη.

Ο Μουστοξύδης παρακολουθεί το ζήτημα στενά. Τα επόμενα χρόνια οι ενέργειες προς αυτή την κατεύθυνση συνεχίζονται με αποκορύφωμα το διάταγμα του 1834 (ΦΕΚ 16.6.1834) του οποίου το άρθρο 3 ορίζει ότι: *εις την Δημόσιον Κεντρικήν Βιβλιοθήκην θέλει κατατίθεσθαι όλα τα πολύτιμα χειρόγραφα και βιβλία τα ευρεθέντα εις μοναστήριον και εκκλησίαν, εις δημόσιον βιβλιοθήκην ή εις άλλο δημόσιον κατάστημα.*⁴²

Πολύτιμο για τον σκοπό αυτό αναγνωρίζεται επίσης το έργο των Ι. Φιλήμονα, Αν. Μάμουκα, Αν. Γούδα, Σπ. Τρικούπη, Κ. Σάθα, Παν. Χιώτη. Μεταξύ αυτών ξεχωριστή θέση κατέχει ο Κ. Παπαρηγόπουλος, «εθνικός» ιστορικός.

Η ελληνική πνευματική και κρατική ηγεσία θεωρεί σκόπιμο την οργάνωση μεσαιωνικών και νεοελληνικών σπουδών με πρωταρχικό στόχο την αναζήτηση πηγών. Αναλαμβάνονται πρωτοβουλίες για τον εντοπισμό, την

42. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 51.

ανεύρεση, διάσωση και αξιοποίηση των σχετικών αρχείων. Αποτελεί μέρημα του κράτους (υποστήριξη ιστοριοδιφών και ιστορικών άλλοτε με χρηματική επιχορήγηση, άλλοτε με τον διορισμό τους σε διευθυντικές θέσεις σε βιβλιοθήκες) αλλά και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, η τόνωση για την ιστορική έρευνα των νεότερων χρόνων και εκπόνηση αντίστοιχων συγγραφών. Η Βουλή των Ελλήνων πρωτοστατεί στην αφύπνιση του ενδιαφέροντος για τις ιστορικές σπουδές.⁴³

Κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα η έλλειψη κρατικού ιστορικού αρχείου γίνεται επιτακτική. Ιστορικοί και αρχειόφιλοι συντόνισαν τις προσπάθειές τους με την ΙΕΕΕ με σκοπό την επίσπευση δημιουργίας κρατικού Αρχείου.

Στην πλειάδα των ανωτέρω προσώπων ξεχωρίζουν δύο προσωπικότητες των Γραμμάτων που συνέδεσαν άρρηκτα το όνομά τους με τη σύσταση της κρατικής αρχειακής υπηρεσίας: ο Σ. Λάμπρος και ο Γ. Βλαχογιάννης.⁴⁴

Ο πρώτος ήδη από το 1880, ιδιώτης και άμισθος καθηγητής του πανεπιστημίου, προτείνει στον Χαρίλαο Τρικούπη τη δημιουργία κεντρικού Αρχείου για την κατάθεση των παλαιών εγγράφων. Η πρόταση αυτή δεν ευδοκίμησε και τα αρχεία παραμένουν στα καθ' ύλην αρμόδια υπουργεία σε ακατάλληλους χώρους φύλαξης.

Το 1883 ο Λάμπρος διευθυντής δημοτικής εκπαίδευσης στο Υπ. Παιδείας προβαίνει σε συστηματικές ενέργειες προς εξεύρεση λύσης. Τα επόμενα χρόνια, είτε ως καθηγητής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο είτε ως μέλος της Διοίκησης της ΙΕΕΕ ή άλλου συλλόγου υποβάλλει στην κυβέρνηση υπομνήματα εμπεριστατωμένα για την ίδρυση κεντρικού Αρχείου και ενημερώνει το αθηναϊκό κοινό και το πανελλήνιο με διαλέξεις και έντονη αρθογραφία στο περιοδικό και ημερήσιο τύπο και κυρίως στο επιστημονικό περιοδικό του *Νέος Ελληνομνήμων*.

Ο Γ. Βλαχογιάννης με έντονο πάθος και δυναμισμό αναζητεί και συγκεντρώνει και το παραμικρό τεκμήριο της γραπτής παράδοσης.

Οι δυο «σταυροφόροι» πρωταγωνιστούν στον αγώνα για τη σωτηρία των γραπτών τεκμηρίων και την ίδρυση κρατικού αρχείου υιοθετώντας διαφορετικές μεθόδους, με κοινό όμως στόχο. Ο πρώτος με τις πανεπιστημιακές παραδόσεις, τις δημόσιες ομιλίες, τους πανηγυρικούς λόγους, το πλήθος των αρχειακών μελετημάτων, το περιοδικό του *Νέος Ελληνομνήμων*,

43. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 22-23.

44. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 90-92.

το τεράστιο κύρος, ασκεί καθημερινά την εποικοδομητική επίδραση στους ανώτερους επιστημονικούς και κυβερνητικούς κύκλους. Ο δεύτερος ασυμβίβαστος, αυθόρμητος και ενθουσιώδης με τον θόρυβο που δημιουργεί όταν αποκαλύπτονται πεταμένα ιδιωτικά ή δημόσια αρχεία γίνεται το φόβητρο των δημοσίων υπηρεσιών, ευαισθητοποιεί την κοινή γνώμη και στέλνει άφοβα τα μηνύματά του στην πολιτική ηγεσία. Δεν αρκείται δε στην περισυλλογή αλλά εκδίδει έως το 1914 από την προσωπική του συλλογή, επτά τόμους με τον τίτλο «Αρχεία της Νεώτερης Ελληνικής Ιστορίας», χωρίς τη συνδρομή του δημοσίου.

Το έτος 1914 θα αποβεί καθοριστικό στην ιστορία των αρχείων. Ο Βλαχογιάννης εκδίδει μικρό φυλλάδιο, το οποίο ο ίδιος ονομάζει σημείωμα, με τίτλο *Συλλογή ιστορικών εγγράφων και χειρογράφων καταρτισθείσα υπό τον Ιω. Βλαχογιάννη από του έτους 1888 μέχρι του έτους 1913*, στο οποίο καταγράφεται το περιεχόμενο της συλλογής του και η προέλευση των 300.000 εγγράφων.

Ο δε Λάμπρος δημοσιεύει στο περιοδικό του άρθρο με τίτλο *Ανάγκη ιδρύσεως Κεντρικού Ελληνικού Ιστορικού Αρχείου* στο οποίο αναδημοσιεύει τους τίτλους των σπουδαιότερων από τις συλλογές εγγράφων που υπήρχαν σε ιδιώτες ή σε δημόσια γραφεία και διασώθηκαν χάρη στην έγκαιρη επέμβαση του Βλαχογιάννη ή άλλων φιλιστόρων, καθώς και τις κρίσεις του Βλαχογιάννη για τη κρατική πολιτική προς τα γραπτά μνημεία. Στον 19^ο αιώνα από αδιαφορία κυρίως και όχι λόγω πολεμικών περιπετειών καταστράφηκαν πολύτιμα έγγραφα εφ' ων και μόνον θα ηδύνατο να στηριχθή η κριτική ιστορία του αμέσπου παρελθόντος... αμείωτος δ υφίσταται ακόμη [1914] ο κίνδυνος ο εκ της φθοράς και της απωλείας... και καταλήγει ότι επιτακτική παρίσταται η ανάγκη της ιδρύσεως κεντρικού αρχείου εν Αθήναις.⁴⁵

Όμως ο τελικός λόγος για τις περιπτώσεις αυτές ανήκει στο κράτος. Η πολιτική βούληση είναι απαραίτητη για τη νομική ρύθμιση. Ο καταγόμενος από τη Λιβαδειά βουλευτής Αττικής Λουκάς Νάκος (1865-1933), με αφορμή το φυλλάδιο του Βλαχογιάννη, εκθέτει την αρχειακή κατάσταση στον τότε πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο. Αφού ο Ε. Βενιζέλος υιοθέτησε το ζήτημα της ίδρυσης των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ), ανετέθη η σύνταξη του Νομοσχεδίου στον Υπουργό επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Ι. Τσιριμώκο. Στην Εφημερίδα των Συζητήσεων της Βουλής στη 19^η

45. Σ. Λάμπρου, «Ανάγκη Ιδρύσεως Κεντρικού Ελληνικού Ιστορικού Αρχείου», περ. *Νέος Ελληνομνήμων*, 11 (1914), σελ. 141-148.

συνεδρίαση, 6/10/1914 ο Τσιριμώκος υποβάλλει το σχέδιο νόμου *Περί ιδρύσεως υπηρεσίας Γενικών Αρχείων του Κράτους* και ακολουθεί σχετική συζήτηση.⁴⁶

Η διαδικασία ολοκληρώνεται με τον νόμο 380/1914 με τον οποίο ιδρύεται η Υπηρεσία των Αρχείων του Κράτους.

46. Λυκούρη-Λαζάρου, ο.π., σελ. 92.

N. E. ΚΑΡΑΠΙΔΑΚΗΣ
ANNA ΚΟΥΛΙΚΟΥΡΑΗ

Η ίδρυση και η λειτουργία των Γενικών Αρχείων του Κράτους είναι συνδεδεμένη με τον λογοτέχνη, λαογράφο και ιστορικό¹ Γιάννη Βλαχογιάννη (27/07/1867-23/08/1945). Η ενασχόλησή του με τη συλλογή αρχειακού υλικού... πρωτοφανής σ' έκταση και επιμονή,² του επέτρεψε να συγκροτήσει μια ογκώδη και, εκ των πραγμάτων, μοναδική συλλογή αρχειακών καταλοίπων. Ο Γιάννης Βλαχογιάννης χάρις στο πάθος του για την έρευνα που αφορούσε την ιστορία του 1821 και την ιστορία του νεώτερου κράτους έσωσε από την απώλεια ένα πολύ σημαντικό μέρος των αρχείων των περιόδων αυτών και το ενσωμάτωσε, μέσω των Γενικών Αρχείων του Κράτους και όχι μόνον, στην αρχειακή μνήμη του έθνους.³ Τον δραστήριο Βλαχογιάννη ο οποίος πάσχιζε και μαχόταν για τη διάσωση και την απόκτηση κάθε ίχνους της αρχειακής παραδόσης δικαίως συνόδεύουν σήμερα προσωνομίες όπως αυτή του «ένδοξου ρακοσυλλέκτη»⁴ ή του «μύστη της εθνικής ιστορίας».⁵ Χωρίς αυτόν, που η έγνοιά του ήταν να «σώσει το '21», η τεκμηριωτική επάρκεια της περιόδου

1. Όπως έχει αποδείξει ο Άλκης Αγγέλου αυτές οι ιδιότητες δεν πρέπει να ξεχωρίζονται στο πρόσωπο και τις δραστηριότητες του Γ. Βλαχογιάννη όπως γίνεται, συχνά, από τους ερευνητές εξαιτίας των επιστημονικών ειδικοτήτων του φιλολόγου, του λαογράφου και του ιστορικού. Είναι αδύνατη η κατανόηση του έργου του αν διαχωριστεί ως φιλολογικό και ιστορικό, και μάλιστα όπως συχνά γίνεται και ως «ιστοριοδιφικό», βλ. Α. Αγγέλου, «Εισαγωγή», στο Γιάννης Βλαχογιάννης, *Ιστορική ανθολογία: ανέκδοτα-γνωμικά-περίεργα-αστεία εκ του βίου διάσημων Ελλήνων διασήμων 1820-1864*, Α. Αγγέλου (επιμ.), Αθήνα, 2000, σελ. 32, 75-79 και *passim* (στο εξής *Ιστορική ανθολογία*). Την πρώτη και ουσιώδη αποτίμηση του συνολικού έργου του Γ. Βλαχογιάννη αλλά και των ιδεολογικών προϋποθέσεων της συγκρότησής του, έγκυρη έως σήμερα και ανοικτή σε ερευνητικές δυνατότητες, έκανε ο Κ. Δ. Γεωργούλης, «Ο εθνισμός του Βλαχογιάννη (γενικοί χαρακτηρισμοί)», περ. *Νέα Εστία*, 44, Ιούλιος-Δεκέμβριος, 1948, σελ. 17-31.

2. Ελένη Λυκούρη-Λαζάρου, *Αρχεία στο Νεοελληνικό Κράτος έως την ίδρυση των Γενικών Αρχείων (1821-1914)*, Αθήνα, 1998, σελ. 68 (στο εξής *Αρχεία*).

3. Αγγ. Παπακώστας, «Το Εθνικό Αρχείο Γιάννη Βλαχογιάννη», περ. *Νέα Εστία*, ο.π., σελ. 92-97.

4. Λυκούρη-Λαζάρου, σελ. 90.

5. Ν. Ε. Καραπιδάκης, «Ένας μύστης της εθνικής Ιστορίας», εφημ. *Η Καθημερινή*, 24.03.07 [Διαθέσιμο στο http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_1_24/03/2007_220478 (Ημερομηνία πρόσβασης: 05/06/11)].